

В. І. Сімович подає низку власне українських слів та словосполучень, які в 20-30-ті роки ХХ ст. активно вживали для заміни запозичених форм у наукових текстах та усній мові. Наприклад, для іншомовного слова *реферат* в українській мові з'явився відповідник *доповідь*; *присутність* (від рос. «присутствие») — *наявність*, *з(а)лишок* — *зайвина* та інше.

Отже, за В. І. Сімовичем, на формування мовних стандартів великою мірою впливає народна мова, а також мова письменників. Його праці засвідчують, що на початку ХХ ст. мовознавці рекомендували уникати надлишкових запозичень і замінювати їх питомо українськими формами, окрім тих випадків, коли іншомовні лексичні одиниці вживалися для називання нових предметів та явищ і не мали відповідників в українській мові.

Оксана Олійник

НОРМА В МОВНОМУ ЛАНДШАФТІ КИЄВА

Культура мови — це «рівень володіння нормами усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування» (Єрмоленко С. Я. *Культура мови // Українська мова. Енциклопедія.* — К., 2007. — С. 285). Вона залежить від мовної політики, суспільних функцій мови, поширення престижу літературної мови через освіту, театр, видавничу діяльність, засоби масової інформації і значною мірою — через тексти на вулицях населеного пункту, які в соціолінгвістиці означають як *мовний ландшафт*. Це мова публічних і комерційних знаків на певній території чи в певному регіоні: вивісок, рекламних оголошень, зовнішнього меню закладів харчування, рекламних площ тощо.

Особливий статус Києва не тільки як окремої адміністративно-територіальної одиниці, центру Київської області, а й столиці України, її провідного політичного, соціально-еконо-

мічного, транспортного й наукового центру має формувати уявлення про зразковий мовний ландшафт.

А чи він такий насправді?

Пройдімося Великою Васильківською (колишня назва — Червоноармійська).

У наших блокнотних записах та фотографіях із серпня 2011 до жовтня 2012 року зафіксовано 151 знак різними мовами. З них лише українською мовою виконано 95 знаків, тобто тільки 62,9%, українською й будь-якою іншою мовою — 9 знаків. У них 8 помилок, отже, близько 8% українськомовних знаків у центрі міста створені з порушенням мовної норми.

Основна, хоча й не єдина, причина мовних помилок у писемних текстах київських вулиць — білінгвізм, особливо близькоспоріднений, інтерференція, яка виявляється на різних мовних рівнях — фонетичному, лексико-фразеологічному, морфологічному й синтаксичному.

Найпоширеніші на знаках Києва орфографічні помилки:

- у написанні запозичених слів з **и/і**: *маникюр* (треба: *манікюр*), *педікюр* (треба: *педикюр*), *ендокрінолог* (треба: *ендокринолог*);

- сплутування **и/і** в питомих українських словах: *весільні* (треба: *весільні*), *мішаніна* (треба: *мішанина*), *захіст* (треба: *захист*);

- у написанні запозичених слів: *винігрет* (треба: *вінегрет*), *карпачіо з форелі* (треба: *карпачо*), *Микола Семенович Лесков* (треба: *Лесков*);

- неправильне вживання м'якого знака й апострофа: *комп'ютери* (треба: *комп'ютери*), *сотен* (треба: *сотень*), *карти пам'яті* (треба: *карти пам'яті*);

- у написанні приголосних, зокрема їх подвоєнні: *іноватори у традиціях* (треба: *інноватори*), *аккумулятори* (треба: *аккумулятори*);

- написання слів окремо / разом / через дефіс: *авіа квитки* (треба: *авіаквитки*), *бізнес букети* (треба: *бізнес-букети*), *до всіх страв бізнес ланчу подаються порції* (треба: *бізнес-ланч*).

За чинною орфографічною нормою, складні слова з міжнародними терміоелементами в препозиції (зокрема *авіа-*) пишемо разом. Щодо складних слів із компонентом *бізнес-*

погляди вчених розходяться: слова, утворені внаслідок поєднання скороченої прикметникової основи й цілого слова (*бізнес* від *бізнесовий*), рекомендовано писати разом (це питання обговорювали на засіданні погоджувальної комісії з проблемних питань українського слововживання, словотворення та написання слів Інституту української мови НАН України) або через дефіс як складні одиниці, утворені з двох іменників, перший з яких виражає атрибутивне значення («означальний» іменник), що є наслідком перенесення словотвірного типу англійської мови (Городенська К. Г. Соціолінгвістичні аспекти граматичного освоєння нових запозичень в українській літературній мові // Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць ДДПУ.— Дрогобич, 2011. — Вип. 26. — С. 4-13). Отже, написання таких одиниць ще не усталилося.

Неправильне вживання прийменників і сполучників частково можна пояснити незнанням правил фонетичного чергування в українській мові: *представництво інтересів в суді* (треба: *у суді*), *потужність в кожній лінії* (треба: *у кожній лінії*), *кредити для втілення мрій в життя* (треба: *у життя*), *біфіштекс з картопляним пюре і корнішонами* (треба: *біфіштекс із картопляним пюре й корнішонами*), *польська мова та освіта у Польщі* (треба: *в Польщі*).

Часто спостерігаємо недотримання правил милозвучності щодо чергування **в/у** на початку речення та перед збігом приголосних. Такі написання можна пояснити неграмотністю авторів тексту та (або) асимілятивним впливом російської мови: **Всі** (треба: *усі*) *види стоматологічних послуг*; **В** *майбутньому* (треба: *у майбутньому*) *відриватись будуть лише твої гудзики*; **В** *творчих* (треба: *у творчих*) *майстернях різьбярів та майстрів плетіння...*; **В** *зв'язку* (треба: *у зв'язку*) *з будівництвом*.

Нерідко відзначаємо змішування в одному тексті українських і російських графем: укр. *Елітне* (треба: *елітне*) *італійське взуття та аксесуари*; рос. *Мебель Закарпатья ТЦ «Европорт» (ЕКОмаркет)* (треба: *ЭКОмаркет*).

Другою великою групою помилок, засвідчених на вулицях Києва, є помилки лексичні, зумовлені неправильним вживанням слів. Основна причина їх виникнення — вживання російської лексеми в українському контексті та пристосування її до

системи української мови, пор. такі елементи суржикю: *Меблі для всієї родини під заказ* (від рос. *под заказ*, треба: *на замовлення*); *Велика Окружена 5* (треба: *Велика Кільцева*); *Заміна масла* (треба: *мастил*); *Заміна молнії до брюк, джинс і юбок* (треба: *заміна блискавок на брюках, джинсах і спідницях*). Автори текстів часом не знають значення української лексеми: *Фінансування обігових коштів* (треба: *витрат*).

Численними на лексичному рівні є також помилки, зумовлені паронімією та омонімією — і внутрішньомовною, і міжмовною: *Ви зможете познайомитися з технологією давнього ремесла* (треба: *ознайомитися*); *Вірний вибір* (треба: *правильний*).

Неправильне слововживання спричинене також явищем міжмовної омонімії, що виникає, коли «у мові білінгва або полілінгва різномовні слова, які збігаються за формою, але відрізняються за змістом, здобувають однаковий статус, як і внутрішньомовні омоніми» (М. Кочерган). Пор.: *Рибалка та туризм* (*рибалка* — за аналогією до рос. *рыбалка*, треба: *риболовля*).

Трапляється в написаннях на знаках і тавтологія: *Продовольчо-промисловий торговий ринок*. Слово *ринок* вже означає ‘місце роздрібного продажу продуктів харчування та інших товарів; базар’ (СУМ, VIII, 536), тому вживання слова *торговий* зі значенням ‘стосовний до торгівлі, призначений для торгівлі’ створює значеннєву надлишковість.

Порушення норм спричинене й незнанням морфологічних правил утворення ступенів порівняння прикметників та їх уживання: прикметник *кращий* вживають замість *найкращий*, що можна пояснити саме рекламним характером тексту: *Sandora — кращий сік, створений природою; Кращий продавець твоєї компанії; Фокстрот — краща ціна; Краща пропозиція біля Русанівського каналу*. Інтерферентний вплив російської мови зумовлює сплутування роду іменників (рос. *продажа*, ж. р. — укр. *продаж*, ч. р.): *Продажа золота* (треба: *продаж*).

Нерідко в оголошеннях на вулицях Києва трапляються пунктуаційні помилки, а саме:

а) надлишкове вживання ком. Так, зайві коми відокремлюють слова в словосполученнях: *Продаж, ремонт, оренда(,) атракціонів*; частини простого речення: *З метою забезпечення якісних послуг по наданню чаю* (див. нижче) *в поїздах за*

затвердженими цінами(,) Ви маєте можливість оформити таку послугу; Після нарахування знижки(,) купон вилучається касиром; однорідні члени речення, з'єднані єднальним сполучником: Купуй будь-яку страву італійської кухні — піцу, пасту, равіолі, ньоккі(,) та отримай другу страву безкоштовно;

б) пропуск необхідного розділового знака. Інколи відсутні коми перед підрядною частиною складного речення: Навіть діти мають знати(,) де батькам житло придбати; Навіть діти мають знати(,) де найкраще їм зростати.

Окрема група — логічні помилки. Вони ускладнюють сприйняття речення й виникають через порушення узгодження слів у реченні: Знижка діє на декоративну косметику за умови придбання одним чеком (треба: Знижка діє за умови придбання декоративної косметики одним чеком); Нотаріус переїхав у сусідній будинок за новою адресою (треба: Нотаріус переїхав до сусіднього будинку або Нотаріус переїхав за новою адресою: буд. ..., офіс ...).

Синтаксичні помилки зумовлені неправильним вживанням прийменників, коли українському прийменникові приписується семантична функція, притаманна співзвучному російському. Особливого поширення набули конструкції з прийменником *по*: Потрібен майстер по ремонту одягу (треба: майстер з ремонту) (1); З метою забезпечення якісних послуг по наданню чаю (треба: послуг (з) надання чаю) в поїздах за затвердженими цінами(,) Ви маєте можливість оформити таку послугу (2); Здійснення операцій по системі «WESTERN UNION» (треба: операцій за системою) (3); борги по кредитах (треба: борги за кредитами) (4); Іміграція в Канаду (треба: іміграція до Канади) (5).

У першому та другому реченнях в українській мові має бути прийменник *з*, який виражає атрибутивне значення: *з*+(чого?) Р.в. іменника. Так, на думку А. А. Бурячка, слово *майстер* вимагає керування з прийменником *з*, а штамп *роботи по...* (пор. *послуги по...*) «без шкоди для змісту речення можна зовсім опускати або замінювати конструкцією з іншим прийменником, змінюючи при цьому й будову речення» (Бурячок А. А. Про прийменник «по» // Урок української. — 2005. — № 5/6. — С. 27). У третьому та четвертому прикладах рекомендовано

вживати прийменник **за** на означення способу дії, вказуючи на те, згідно з чим, відповідно до чого відбувається дія (СУМ, III, 11). В останньому реченні слід вживати прийменник **до** з локальним значенням місця, предмета або особи, в бік яких спрямована дія: до+(чого?) Р.в. іменника (Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. — К., 1994. — С. 137).

Багато помилок у мовному ландшафті Києва й на словотвірному рівні. Переважно це утворення віддієслівних іменників за допомогою суфікса **-к(а)** в невластивому для нього значенні дії чи події, хоча в українській мові він уживаний лише на позначення наслідків події, об'єктів, суб'єктів. Процесуальне ж значення, на відміну від російської мови, має бути передане іменниками-девербативами із суфіксом **-нн(я)**. Пор.: **Виймка понеділок-субота до 13.00** (треба: **виймання**); **За порушення санітарних норм, а саме за залишки сміття** (треба: **за залишення сміття**) **та органічних відходів**; **Роздруковка** (треба: **друк**) **тексту з будь-якого носія**. Здебільшого віддієслівні іменники краще замінити дієсловом або дієприкметником, відповідно перебудувавши речення, напр.: **За порушення санітарних норм, а саме за залишене сміття**; **Роздруковуємо текст із будь-якого носія**.

Нерідко причиною помилки може бути утворення української лексеми за аналогією до російської (пор. рос. *учебный* — укр. *навчальний*, рос. *свиной* — укр. *свинячий*): **Виготовлення брошур, учбових посібників** (треба: **навчальних**); **Гомілка свинна** (треба: **свиняча**).

Не рекомендовані для вживання в українській мові, але поширені в російській мові активні дієприкметники, зокрема субстантивовані, які теж трапляються на знаках Києва: **Кредитуємо: працюючих** (треба: **працівників**), **підприємців, пенсіонерів**; **Приймаюче місто** (треба: **місто-господар**); **Білизна для годуючих** (треба: **годувальниць**); **Самоклеюча плівка** (треба: **самоклейна плівка**).

Рідше трапляються в мовному ландшафті Києва стилістичні помилки: переважно через порушення норм офіційно-ділового стилю в текстах вуличних оголошень: **В зв'язку з ремонтом ТП-4757 у Вашому будинку буде відсутня електроенергія** (треба: **не буде електроенергії**); **Протягом найближчих тижнів Ви**

масте змогу (треба: *можете*) здати макулатуру у спеціалізовані пункти прийому, які встановлені біля приміщень ЖЕКів.

Отже, помилки, зафіксовані у мовному ландшафті Києва, спричинені здебільшого тривалою міжмовною взаємодією, що призводить до сплутування значень слів, до розмивання питомих значень лексичних одиниць, а також нестійкістю мовних норм та неграмотністю авторів. На знаках і вивісках Києва найчисленнішими є орфографічні, зокрема графічні, та лексичні помилки.